

Jan Karel: Německá menšina na Německobrodsku 1939–1945.

Bakalářská práce. Ústav historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice, Pardubice 2015. 93 s.

Posudek vedoucího práce

Jan Karel předložil bakalářskou práci zaměřenou na problematiku německé menšiny na území dnešního Havlíčkobrodsko během nacistické okupace. Student prokázal velké zaujetí pro téma, jež je mu vzhledem k jeho bydlišti velmi blízké. K bakalářské práci přistupoval po celou dobu jejího koncipování velmi svědomitě, což se projevilo v jeho vysokém nasazení při zajišťování pramenů. Jako vedoucí práce musím vyzdvihnout i plodnou spolupráci na četných konzultacích.

Regionálních studií zaměřených na německou menšinu v Protektorátu Čechy a Morava není, jak autor sám přiznává, dostatečné množství. Valná část těchto prací se navíc soustředí na oblasti tzv. německých jazykových ostrovů (Jihlavsko, Českobudějovicko, Brněnsko, Vyškovsko, Olomoucko), popř. problematiku pražských Němců. Studie o nacistické národnostní politice v oblastech tzv. „rozptýleného němectví“ (s výraznou českou majoritou) jsou doslova ojedinělé.

Předložená bakalářská práce se týká bývalého politického okresu Německý Brod, jenž sestával ze tří soudních okresů: Německý Brod, Štoky a Polná. Zatímco v soud. okr. Německý Brod a Polná žilo jen velmi malé množství Němců, výrazný až převládající podíl jich žil v soud. okr. Štoky, který byl součástí jihlavského jazykového ostrova. Janu Karlovi se tak už samotnou volbou tématu podařilo spojit výzkum nacistické národnostní politiky v oblastech s nízkým (soud. okr. Německý Brod a Polná) a vysokým (soud. okr. Štoky) zastoupením Němců.

Právě srovnání těchto národnostně odlišných oblastí si autor stanovil za hlavní cíl své práce. Zaměřil se přitom na všechny důležité aspekty a problémy proněmecké a germanizační politiky v Protektorátu: otázku etnické diferenciacce mezi Němci a Čechy, smíšené sňatky, rasovou politiku vůči Čechům, pozemkovou politiku, německé školství a všestrannou podporu němectví. Téma pokládám za velmi zajímavé právě díky komparativnímu potenciálu a regionální perspektivě. V tom spatřuji hlavní přínos celé práce.

Struktura textu je přehledná a logická. Práce je rozdělena do devíti kapitol včetně úvodu a závěru. V úvodu autor geograficky vymezil pojem „Německobrodsko“, s nímž v celé práci operoval. K tomu však nutno dodat, že ačkoliv součástí tohoto vymezení byl soud. okr. Polná, v práci byl zmiňován spíše okrajově ve srovnání se soud. okr. Německý Brod a Štoky. Jan Karel jasně definoval cíle své práce, provedl rozbor pramenů a odborné literatury k tématu. V další části stručně a výstižně načrtl dějiny německého osídlení ve zkoumaném regionu až do roku 1938. Ve třetí kapitole pojednal autor o složitém správním vývoji Německobrodsko během nacistické okupace. Postavení regionu se během protektorátního období hned několikrát změnilo: Nejprve byl součástí oberlandrátu (OLR) Německý Brod, který byl však na podzim 1940 zrušen a území pol. okr. Německý Brod bylo rozděleno mezi pol. okr. Humpolec (OLR Kolín) a Jihlava (OLR Jihlava). Město Německý Brod bylo součástí pol. okr. Humpolec, který byl ovšem v létě 1942 začleněn do OLR České Budějovice. Tyto základní změny se podařilo autorovi postihnout, ale ne zcela přesvědčivě je zasadil do širšího kontextu správního vývoje Protektorátu. Postrádám zde jasné vymezení úlohy úřadů OLR, jakožto i změnu jejich postavení v důsledku tzv. Heydrichovy správní reformy a zavádění tzv. správ z příkazu Říše do okresních úřadů. Stála by jistě za zmínku činnost místních skupin NSDAP v Německém Brodě a ve Štokách včetně personálií. Naopak oceňuji přehled německých vládních komisařů a starostů v obcích regionu.

Stěžejní částí celé práce je 4. kapitola o národnostních poměrech na Německobrodsku. Jan Karel velmi pečlivě vypracoval přehled německého obyvatelstva v jednotlivých obcích dle stavu v r. 1940. Autor se snažil národnostní problematiku zasadit do širšího kontextu a mj. zmínil i meziválečné diskuse o pojetí národnosti ve sčítání lidu (zde jen pozor na rozdíl mezi mateřskou a obcovací řečí). Bylo zde zmíněno i chování německého obyvatelstva po mnichovské dohodě zejména na Štoku. Autor důkladně rozebral axiomy nacistické národnostní a germanizační politiky a důsledně definoval pojmy s ní spojené (Volksdeutsche, Zwischenschicht, Neudeutsche,

Volkstumsinsel, Streudeutschtum atd.), jakožto i problémy získávání obyvatel pro německou národnost (včetně otázky „renegátů“ a konjunkturalistů). Zmínil i osídlovací plány v souvislosti s budováním tzv. německých sídelních mostů – samotné Německobrodsko mělo být součástí „mostu“ na linii České Budějovice – Jindřichův Hradec – Jihlava. Jan Karel rovněž neopomněl germanizační úlohu Pozemkového úřadu. Je třeba být jen opatrnější s tezí o vystěhování Čechů na Sibiř. Autor se věnoval i rasové politice vůči českému obyvatelstvu. Zde bych ovšem upozornil na nesprávné nakládání s nomenklaturou „evropských ras“, která nebyla v práci jednotně užívána (*ostisch* = ekvivalent alpský, *westisch* = mediteránní atd.). Fálský typ platil v nacistické hierarchii za fakticky rovnocenný s nordickým. U odhadu rasové struktury českých zemí z roku 1940 měl student uvést jméno autora (W. König-Beyer) namísto neurčitěho „jednoho z nacistů“. Dále upozorňuji na to, že zdravotní prohlídky českých dětí v r. 1941 a tzv. „rentgenová akce“ (zahájená r. 1942) byly dva různé rasové výzkumy. V souvislosti s „rasovým bádáním“ J. Karel zmínil i odkazy na Německobrodsko (Günther, Wehlau). Nastínil též činnost česko-moravské pobočky RuSHA a její úlohu v národnostní politice od r. 1941. Zvláštní pozornost autor věnoval česko-německým smíšeným sňatkům. Měl však více zdůraznit poslání OLR (resp. od léta 1942 zemských a okresních úřadů) při povolování takových sňatků a rovněž i vyřizování žádostí o německou státní příslušnost (pozor na určitý rozdíl mezi státní příslušností a říšským občanstvím). V této kapitole Jan Karel uvedl několik konkrétních případů (včetně těch, které projednával Německý úřední soud v Německém Brodě), což velmi oceňuji.

V další části práce se autor soustředil na problematiku německého školství a jeho potíží v souvislosti s etnickou skladbou žactva a jeho jazykovými kompetencemi, což dobře ilustroval na příkladu německých škol v regionu (nechybí zde jejich tabulkový přehled). Dále se J. Karel zmínil i o kulturní, hospodářské a sociální podpoře německví a na četných příkladech ilustroval česko-německé interakce na Německobrodsku. 8. kapitolu pak věnoval poválečnému odsunu německého obyvatelstva a soudním procesům. V závěru shrnul autor své poznatky a porovnal situaci v soud. okr. Štoky a Německý Brod. Práci vhodně doplňuje obrazová příloha s množstvím fotografií.

Autor vycházel především z archivního materiálu (zejména fondy z Národního archivu, SOA Zámorsk, SOA Havlíčkův Brod, ale i SOA Třeboň), tištěných pramenů a odborné literatury. Množství shromážděných a použitých archivních pramenů (především německojazyčných) je pro tento typ kvalifikační práce obdivuhodné.

Po formální stránce je bakalářská práce v zásadě v pořádku. Citační úzus byl dodržen. Hrubé pravopisné chyby se neobjevují, sporadicky jen nedostatky v interpunkci, popř. chybné skloňování zájmena „jenž“ (s. 8). Text se zdá být prostý překlepů. Práce je poměrně čtivá, občas se jen vyskytují stylistické prohřešky (konstrukce některých vět) a užití nepřesných či chybných výrazů (jako např. „župní hejtman“ namísto „župního vedoucího“).

Celkové hodnocení:

Student se bez problémů vypořádal s dosti náročným tématem a podařilo se mu splnit vytyčené cíle. Text má sice své nedostatky, není jich však mnoho a nejsou závažného rázu. Bakalářskou práci Jana Karla považuji za nadprůměrnou, a proto ji tímto jednoznačně **doporučuji k obhajobě** a zároveň navrhuji hodnocení známkou ***výborně***.

Pardubice 13. května 2015

PhDr. René Novotný